

РОЗДІЛ 8

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ; КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО

УДК 343.3

DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-9/96>

НОВЕЛИ КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

CHANGES IN THE CRIMINAL CODE OF UKRAINE

**Бантисhev О.Ф., к.ю.н., професор,
провідний науковий співробітник науково-організаційного центру
Національна академія Служби безпеки України**

**Титула Д.В., студент X курсу факультету психології
Київський національний торговельно-економічний університет**

Варто почати з того, що сьогодні питання внесення змін до Кримінального кодексу України у зв'язку з загостренням агресії з боку російської федерації після 24 лютого 2022 року. Поняття, ознаки та види, межі юридичної відповідальності колаборантів, державних зрадників їх співучасників тощо вимагають особливої уваги в правовому полі України.

Явища колабораціонізму, державної зради, допомоги державі агресору – російській федерації, досить ретельно розглянуте у працях учених юристів, практиків, слідчих у юридичній науці дотепер проте з урахуванням нових реалій у практиків юристів залишається питання. Порушена проблема хоч стабільно і перебуває в центрі уваги українських фахівців юристів і представників державної влади, проте поки, що не наблизилася до належного розв'язку та залишається нерозв'язаною. Про це свідчить констатована відсутність чіткої та вивіреної позиції юристів практиків стосовно підходів до правового реагування на поведінку громадян України, які, проживаючи на тимчасово окупованій території, вимушене співпрацюють із державою-окупанткою, необхідності їх зміни та визначення узгоджених засад правового впливу на таких осіб.

Злочини вчинені під час військової агресії росії на території України серйозно обговорювалася та розв'язувалася у фаховій літературі в контексті різних світових подій. Одним із таких наслідків є виникнення колабораціонізму та пов'язаних або подібних із ним явищ, що зумовлюється єдиною причиною – вчиною з використанням широкої палітри методів гібридної війни агресією РФ, через яку Україна, починаючи з 2014 р., тимчасово втратила територіальну цілісність, а частина її території (Автономна Республіка Крим, окремі райони східних областей України) досі перебуває під окупацією. Із початку проблема колабораціонізму та пошук способів її найбільш вдалого вирішення перебувають у фокусі уваги представників української влади (як виконавчої, так і законодавчої). Водночас у процесі формування державної політики дотепер не вдається віднайти оптимальну модель правового реагування на осіб, які співпрацюють з окупантом. Зокрема, кримінально-правовий статус окремих категорій цих осіб залишається розмитим, що становить серйозні ризики та загрози з огляду на потребу в адекватному визначенні злочинності та карантності їхньої поведінки. Деякі правники переконують у тому, що жодних проблем колабораціоністськими практиками, які виникла в Україні, майже не існує. Тож у цій статті автори намагаються розібратись у цій проблемі та запропонувати свої рішення.

Ключові слова: військова агресія, кримінальний кодекс України, державна зрада, перехід на бік ворога, склад злочину.

It is worth starting with the fact that today the issue of amendments to the Criminal Code of Ukraine in connection with the escalation of aggression by the Russian Federation after February 24, 2022. Concepts, signs and types, limits of legal responsibility of collaborators, state traitors, their co-conspirators, etc. require special attention in the legal field of Ukraine.

The phenomena of collaborationism, treason, assistance to the aggressor state – the Russian Federation, have been thoroughly examined in the works of legal scholars, practitioners, and investigators in legal science until now, but taking into account the new realities, legal practitioners still have a question. Although the problem raised is steadily in the center of attention of Ukrainian legal experts and representatives of the state authorities, it has not yet come close to a proper solution and remains unresolved. This is evidenced by the ascertained lack of a clear and proven position of legal practitioners regarding approaches to legal response to the behavior of citizens of Ukraine who, living in the temporarily occupied territory, are forced to cooperate with the occupying state, the need to change them and determine the agreed principles of legal influence on such persons.

The crimes committed during Russia's military aggression on the territory of Ukraine were seriously discussed and solved in the professional literature in the context of various world events. One of these consequences is the emergence of collaborationism and related or similar phenomena, which is caused by a single cause – the aggression of the Russian Federation using a wide range of hybrid warfare methods, due to which, starting in 2014, Ukraine temporarily lost its territorial integrity, and part its territory (the Autonomous Republic of Crimea, some areas of the eastern regions of Ukraine) is still under occupation. From the beginning, the problem of collaborationism and the search for ways to solve it most successfully have been in the focus of attention of representatives of the Ukrainian authorities (both executive and legislative). At the same time, in the process of forming state policy, it is still not possible to find the optimal model of legal response to persons who cooperate with the occupier. In particular, the criminal legal status of certain categories of these persons remains unclear, which poses serious risks and threats in view of the need to adequately define criminality and punish their behavior. Some lawyers are convinced that there are almost no problems with collaborationist practices that have arisen in Ukraine. So, in this article, the authors try to understand this problem and offer their solutions.

Key words: military aggression, criminal code of Ukraine, treason, switching to the side of the enemy, composition of the crime.

Станом на 16 вересня 2022 р. Національною поліцією відкрито 1358 кримінальних проваджень за фактами співпраці з представниками держави агресора, 223 особам повідомлено про підозру у колабораційній діяльності. Про це повідомив Голова Національної поліції України під час брифінгу, 16 вересня 2022р ., у Military Media Center. Тож у юристів практиків, слідчих, провзахисників більш детально розібратись у питаннях внесення ряду

змін та доповнень до Кримінального кодексу України (далі – КК України).

Так, як стаття 111 КК України «Державна зрада», стаття 113 КК України «Державна зрада» доповнена частинами другій. Розділу першого особливої частини КК України доповнено статтею 111¹ «Колабораційна діяльність» та статтею 114² КК України «Пособництво державі агресору».

Стаття 111¹ КК України «Колабораційна діяльність» має вісім частин і потребує окремого детального аналізу. З урахуванням обставин, що ми маємо з 2014 року з так званих ЛНР та ДНР, що вже тоді треба було, ще тоді внести до КК України.

Звернемось до розгляду статей 111, 113 та статі 114² КК України, лишивши зі собою права на детальний аналіз кримінальних правопорушень «Колабораційна діяльність» у майбутньому. Але попередньо слід відзначити, що відповідальність за колабораціонізм треба було передбачити значно раніше. Відносно змісту статті 111¹ відзначимо, що вона складається з 8 частин, кожна з яких може бути самостійною статтею.

Доповнена частиною другою – до КК України, яка виключена до статті 111² «Колабораційна діяльність» має вісім 8 частин і потребує окремого детального розгляду, звернемось до аналізу статті 111 КК України у її теперішній редакції та до статті 114² КК України.

Частина перша статті 111 КК України «Державна зрада» передбачає відповідальність за 3 самостійні кримінальні правопорушення, а саме: 1) перехід на бік ворога вперед збройного конфлікту; 2) шпигунство; 3) надання іноземній державі, іноземній організації, або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України.

Всі ці три форми досить докладно розглядалась в терористичних джерелах [1, с. 230-232; 2, с. 244-250; 3, с. 270-277, 4, с. 81-83; 86-87; 96-102; 5, с. 49-54]. Ми лише відзначаємо, що за кожну з цих форм державної зради відповідальність слід було передбачити окремою статтею.

Законом № 2113-IX від 03.03.2022 до статті 111 КК України додана частина 2, яка передбачає підвищену відповідальність у вигляді позбавлення волі на строк п'ятнадцять років або довічного позбавлення волі, з конфіскацією майна у разі вчинення будь-якого з діянь, передбачених частиною 1 цієї статті в умовах воєнного стану.

Воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводить в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [6, с. 250].

Колишню частину 2 статті 111 КК України, що передбачає спеціальну підставу звільнення від кримінальної відповідальності Закон зробив частиною 3 цієї статті.

Законом № 2113 від 03.03.2022 стаття 113 КК України «Диверсія» доповнена частиною другою, яка передбачила відповідальність за вчинення з метою ослаблення держави (стаття 113 КК України).

Вчиненні у умовах воєнного стану або в період збройного конфлікту.

Караються такі діяння (диверсія може бути вчинення шляхом дії, так і бездіяльності) позбавленням волі на строк п'ятнадцять років або довічним позбавленням волі.

Про поняття воєнного стану давалось вище.

Що стосується поняття «період збройного конфлікту», то ми підтримуємо думку, що це подія у певний період час має місце щоразу, коли держави вдаються до застосування сили або коли відбувається тривалий збройний конфлікт між урядовими силами та організованими збройними групами, або між такими групами всередині однієї держави.

Саме таке визначення «збройного конфлікту», яке дав Міжнародний кримінальний трибунал щодо колишньої Югославії у справі Душко Тадіча, вважається на сьогодні хрестоматійним

Відповідно до Женевських конвенцій розрізняють два види збройних конфліктів:

- міжнародний (включаючи оголошену війну);
- неміжнародний (внутрішній).

Основна відмінність між двома видами конфліктів у тому, що сторонами міжнародного збройного конфлікту завжди є держави. Українські нормативно-правові акти Нова редакція Воєнної доктрини України, затверджена Указом Президента України 24 вересня 2015 р., визначає збройний конфлікт як збройне зіткнення між державами (міжнародний збройний конфлікт, збройний конфлікт на державному кордоні) або між ворогуючими сторонами в межах території однієї держави, як правило, за підтримки ззовні (внутрішній збройний конфлікт) [7, с. 24].

Законом № 2160-IX від 24.03.2022 КК України доповнено статтею 114² КК України «Несанкціоноване поширення інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану», до якої внесені зміни згідно з Законом 2178-IX від 01.04.2022.

Частина перша статті 114² КК України передбачає відповідальність за поширення інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, у тому числі про їх переміщення територією України, якщо така інформація не розміщувалась (не поширювалась) у відкритому доступі Генеральним штабом Збройних Сил України, Міністерством оборони України, Головним управлінням розвідки Міністерства оборони України чи Службою безпеки України або в офіційних джерелах країн-партнерів, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану.

Поширення інформації означає її розповсюдження будь-яким чином (усно, письмо, з використанням будь-яких технічних засобів, включаючи Інтернет), коли вказана інформація стає відома особам, які мали до неї офіційний доступ.

У тому разі, якщо інформація про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україні та інші розміщувалась (поширювалась) поширювалась у відкритому доступі Генеральним штабом Збройних Сил України, Міністерством оборони України, Головним управлінням розвідки Міністерства оборони України чи Службою безпеки України або офіційних джерелах країн-партнерів, вона не є предметом цього кримінального правопорушення і її поширення не дає складу злочину передбаченого частиною першою статті 114² КК України.

Обов'язковою ознакою цього злочину є його вчинення в умовах воєнного стану або надзвичайного стану.

Поняття воєнного стану наведено вище.

Надзвичайний стан – є особливим правовим режимом, який регулює Конституція України та закон «Про правовий режим надзвичайного стану» [8, 176].

Відповідно до законодавства України надзвичайний стан визначається як: особливий правовий режим, який може тимчасово вводитися в Україні чи в окремих її місцевостях при виникненні надзвичайних ситуацій техногенного або природного характеру не нижче загальнодержавного рівня, що призвели чи можуть призвести до людських і матеріальних втрат, створюють загрозу життю і здоров'ю громадян, або при спробі захоплення державної влади чи зміни конституційного ладу України шляхом насильства і передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню та органам місцевого самоврядування

відповідно до цього Закону повноважень, необхідних для відвернення загрози та забезпечення безпеки і здоров'я громадян, нормального функціонування національної економіки, органів державної влади та органів місцевого самоврядування, захисту конституційного ладу, а також допускає тимчасове, обумовлене загрозою, обмеження у здійсненні конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень.

Частина 2 статті 114² КК України передбачає відповідальність за поширення інформації про переміщення, рух або розташування Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, за можливості їх ідентифікації на місцевості, якщо така інформація не розміщувалася у відкритому доступі Генеральним штабом Збройних Сил України, Міністерством оборони України або іншими уповноваженими державними органами, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану.

Частина 3 статті 114² КК України передбачає відповідальність за дії передбачені частиною першою або другою цієї статті вчинені за попередньою змовою групою осіб або з корисливих мотивів, або з метою надання такої інформації державі, що здійснює збройну агресію проти України, або її представникам, або іншим незаконним збройним формуванням, або якщо вони спричинили тяжкі наслідки, за відсутності ознак державної зради або шпигунства.

Злочин визначається вчиненням за попередньою змовою групою осіб, якщо його спільно вчинили декілька осіб (дві або більше), які заздалегідь, тобто до початку кримінального правопорушення, домовилися про спільне його вчинення, відповідно до ч. 2 ст. 28 КК України.

Вчинення злочину з корисливих мотивів означає, що винна особа (суб'єкт злочину) внаслідок його вчинення отримує неправомірну вигоду для себе або іншої особи (інших осіб) у будь-якій формі та у будь-якому вигляді.

Надання такої інформації державі-агресором здійснене на теперішній час означає надання Російській Федерації.

Представниками такої держави є її фізичні або юридичні особи, що діють згідно офіційному завданню цієї держави її органів або представників чи її інтересах.

Незаконними збройними формуваннями є воєнізовані групи, під якими сліди розуміти воєнізовані групи з двох чи більше осіб, створення яких не передбачено законом України, які мають організаційну структуру військового типу, а саме: єдиноначальність, підпорядкованість та дисципліну, і в яких проводиться військова або стройова чи фізична підготовка, відповідно до примітки першої до статті 260 КК України.

2. Під збройними формуваннями слід розуміти воєнізовані групи, які незаконно мають на озброєнні придатну для використання вогнепальну, вибухову чи іншу зброю.

Під тяжкими наслідками слід розуміти зрив військової операції, спричинення великих матеріальних збитків та інше. У будь-якому разі тяжкі наслідки є оціночним поняттям. Їх наявність визначається, встановлюється слідством та судом.

У будь-якому разі наявності у діях винної особи складу злочину передбаченого статтею 114² КК України вирішується за відсутності ознак державної зради (для громадян України) або шпигунства (для іноземця особа без громадянства).

Злочинні дії передбачені статтею 114² КК України вчиняються виключно з прямим умислом. Мета і мотиви на кваліфікацію не впливають за винятком ворожих, коли можна вести мову про державну зраду.

Об'єкт злочинних дій передбачених статтею 114² КК України є обороноздатність України та її національна безпека.

На завершення пропонуємо переглянути статті статей КК України, що входять до розділу першого Особливої частини КК України, з метою їх підвищення у разі вчинення цих злочинів в умовах воєнного або надзвичайного стану.

ЛІТЕРАТУРА

1. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. – 2-ге вид, перероб та доповн./ Відп.ред. С.С. Яценно. – К.: А.С.К., 2003. с. 632.
2. Науково-практичний коментар Кримінального-кодексу України -5-те вид, перероб. та доповн./ За ред. М.І. Мельника, М.І. Ховронока -К.: – юридична думка, 2008. с. 1102.
3. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України : У 2 т.-Т.2 / За заг.ред. П.П. Андрушка, В.Г. Гончаренка, Є.В. Фесенка. 3 – те вид переробл. та доп. -К.: Алерта : КНТ : Центр учбової літератури. 2009. с. 994;
4. Бантишев О.Ф. Кримінальна відповідальність за злочини проти основ національної безпеки України (проблеми кваліфікації) Монографія -К.: Вид-во НА СБ України, 2014. с. 122.
5. Романюк Б.В., Бантишев О.Ф., спеціальні види звільнення від кримінальної відповідальності в Україні : умови, порядок та перспективи розвитку цього субінституту : монографія : -К.: Крок, 2019. 344 с.
6. Закон України від 12 травня 2015 року № 389-VIII «Про правовий режим воєнного стану»/ *Відомості Верховної Ради* (ВВР), 2015, № 28, 250 с.
7. АБВ. Збройний конфлікт в термінах (Путівник для України)/ Дуцик Д., Черниш В., Вороніна В., Рюче Н., Мороз І., Паперняк О., Калупаха І. ; Київ: Міністерство з питань тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб, 2019. – 90 с.
8. Закон України від 16 березня 2000 року № 1550-III «Про правовий режим надзвичайного стану» / *Відомості Верховної Ради* України (ВВР), 2000, № 23, с. 176.